22

HOC RECIPIT NEMO NISI DIGNUS.

DISSERTATIO MEDICA, INAUGURALIS, DE

PESTE.

QUAM,

ANNUENTE DEO TER OPT. MAX.

Ex Auctoritate Magnifici Rectoris,

D. GUILIELMI JACOBI 's GRAVESANDE,

A.L.M. PHIL. ET J.U. DOCT. R.S.L. SOCII, ASTRONOMIÆ ET MATHESEOS PROFESSORIS ORDINARII;

NEC NON

Amplissimi SENATUS ACADEMICI *Consensu,*

& *Nobilissimæ* FACULTATIS MEDICÆ *Decreto,*

PRO GRADU DOCTORATUS,

Summisque in MEDICINA Honoribus & Privilegiis ritè ac legitimè consequendis,

Publico ac solemni Examini subjicit

WILHELMUS TIBERIUS HATTINGA, *Friso.*

Ad diem 18. *Januarii* 1724,

hora locoque solitis.

HONOR EST PRÆMIUM CUJUSQUE VIRTUTIS.

TEMPLUM VIRTU...

L. BAT. apud JOH. ARNOLD. LANGERAK.

F. Bleyswyk del. & Fecit.

NOBILISSIMO, GRAVISSIMO,
MAGNIFICO, CONSULTISSIMO
AMPLISSIMOQUE

VIRO

D. D. ISACO HOORNBEECK,
JCto, ILLUSTRISSIMORUM AC PRÆPOTENTIUM D. D. ORDINUM HOLLANDIÆ ET WEST-FRISIÆ SYNDICO MAGNO DIGNISSIMO, PRÆPOTENTIUM D. D. ORDINUM GENERALIUM FOEDERATI BELGII MEMBRO GRAVISSIMO, MAGNI SIGILLI CUSTODI FIDELISSIMO, FEUDORUM HOLLANDIÆ ET WEST-FRISIÆ ETC. PRÆFECTO VIGILANTISSIMO ETC. ETC.
FAUTORI ET PATRONO SUO OMNI HONORIS, OMNI REVERENTIÆ CULTU PERPETIM PROSEQUENDO, COLENDO, VENERANDO,

Inaugurale hocce schediasma integerrimæ devotionis tesseram seque simul ipsum, ea qua decet reverentia

D. D. D.

WILHELMUS TIBERIUS HATTINGA.

DISSERTATIO MEDICA INAUGURALIS, DE PESTE.

PROOEMIUM.

Tanto eorum numero, qui absoluto studiorum cursu in hac Academia dissertationibus dant profectuum suorum specimina, tandem & ego adscribor. Quapropter parere quoque necesse est mori Academico, ut ad aliorum exemplum videam qualemcunque exitnm laborum. Id solum desidero Lector, atque id unice habeo in votis. Pro argumento ex infinitis fere morbis, quibus genus humanum infestari solet, placuit eligere, & breviter exponere dirissimum morbum Pestem: *qua occasione fert animus quædam de peste nupera Massiliensi in medium proferre,*

cujus recens adhuc omnibus eſt memoria. Hujus morbi, quamquam maxime truculentus & gravis ſit, tamen ſpecimen aliquod exhibere volumus, & explicare conabimur; non quia vires noſtras credimus adæquatas, ut ejus exhauriamus naturam; longe abſit, ut hoc nobis arrogemus: at contra imbecillitatis noſtræ probe conſcii ſimus: ſed quia, ſi quis alius conſiderationem & accuratam inveſtigationem, morbus hic, meretur. Quò cognitâ tandem aliquomodo ejus naturâ, immaturum multorum obitum impedire, & ſævitiam ejus demulcere nobis hominibus liceat. Id negotium maxime difficile ſane non ſuſcepiſſem, niſi mihi id impoſuiſſet Academiæ lex. Etenim quocunque flecto oculos, arduam invenio plane Medicorum artem, atque ſpinetis undequaque obſitam, ut feliciſſimos etiam deterreat; declarat id exemplum non unum ubi video viros ad miraculum uſque eruditos opinionum diſſenſione diſcrepare a paribus & imparibus oppugnari ſtrenue & laborare ſæpe. Tantæ prudentiæ eſt bene poſſe dignoſcere quid & quo fundamento ſit ſcribendum, dum ego felicem judico, qui id ſcripſit, quod manet inconcusſum, & firmo nititur talo: ſic neceſſarium mihi videtur inſiſtere ſuffragiis aliorum, atque eorum ſequi veſtigia, quos judico probatiſſimos.

§. I.

Peſtis, peſtilentia, peſtilitas ſunt ſynonyma ſic dicta à πεσεῖν, vel a peſſum id eſt deorſum in nihilum labi, vel à depaſcendo; quia inſtar perferi animalis conſumit mortale genus: Cicero vocat Luem per excellentiam; quia omnem aliam luem ſuo inquinamento ſuperat; quare etiam contagium

gium a contingendo ſimpliciter dicitur, tanquam morbus maxime contagioſus. Græcis vocatur Λοιμὸς, à λύμη lues, vel à λόμη pernicies, excidium.

II. Peſtis eſt morbus peracutus, epidemicus, & contagioſus, ortus ex penetrantiſſimo & ſingulari veneno, inducente febres validiſſimas, ſummas debilitates, plurimoſque alios effectus, ut bubones, anthraces, exanthemata vel alia horrenda ſymptomata.

III. Ut ordine indicetur expliceturque peſtis natura; præpoſitæ deſcriptionis declarationem ad rationis incudem vocaturus, vocum membrorumque ſingulorum expoſitionem aggredior &c.

Primo itaque eſt morbus peracutus, quia fere ſemper brevi tempore cum magno periculo vehementer currit, atque ante tertium, quintum, vel ſeptimum diem vitâ privat, vel periculo liberat ægros.

IV. Morbus epidemicus vel communis dicitur peſtis, quia originem ducit ex cauſa communi, ac multos ſimul in unâ regione, vel in pluribus ſimul invadit. Morbus epidemicus dupliciter conſiderari poteſt; primo nempe quatenus contagioſus, ut peſtis; ſecundo quatenus non contagioſus, qualis ſæpe oriri ſolet poſt cælum æſtuoſum, indeque ſtagnantium aquarum fætorem, hyemis tepores, & vapores terræ motibus excitatos: has calamitates ſæpe ſecuti ſunt morbi epidemici non contagioſi, qui multos omnium ordinum, atque ætatum conſumpſerunt; quare hi ab Hiſtoricis ſæpe peſtes vocati ſunt, qui aliquando febrim quartanam, endemioſque morbos ſine ulla differentia peſtem vocavêre. Per concurſum tamen harum aliarumque cauſarum oriuntur aliquando malignæ & peracutæ cum exanthematibus febres dictæ peſtilentiales, quia earum ſymptomata aliquomodo conveniunt cum virium dejectione, ſumma anxietate aliiſque ſymptomatibus peſtis, cum non ſunt vera peſtis, quia ab hac longiſſime differunt causâ, velocitate, vehementiâ, contagione, & curatione: tales febres fuerunt, quibus, ut obſervavit Hippocrates, fervidi æſtus unà cum pluviis aſſiduis & ven-

ventis auſtralibus præiverunt, quas tantum ἐπιδήμιον νόσημα vocat, nec mentionem facit de contagione.

V. Antedictas cauſas nihil per ſe ad veneni peſtilentis generationem facere, exempla quam plurima & infinita fere docent: Aëris fervores intolerabiles, ut & ventos meridionales, ſiccitates ac hyemis tepores, ut plurimum animadverſum eſt, & quidem optime a Diemerbroeck (a), nullas peſtes excitaſſe: ſic Medicorum & Hiſtoricorum obſervationes docent calidiſſimos non ſolum tempore verno, verum etiam tota æſtate, ac autumno annos fuiſſe, (a quibus non valde differebat annus 1719.) nullas tamen tunc peſtes, verum ſolummodo febres varias minime lethales viguiſſe. Contrarium quidem obſervavit Platerus (b), nempe peſtem aliquando ſine ulla aëris inclementia invadere: ſic quoque Fernelius (c) narrat nonnunquam media hyeme invaſiſſe peſtem, æſtate ſolutam, & ſæpe ardentes æſtates ab omni peſte vacuas fuiſſe: & alio loco ita dicit, *annus ab hoc ſecundus omnium quos majorum memoria notaverat, toto orbe ferventiſſimus; maxime tamen ſalubris obtigit.* Obſervavit quoque Morellus (d) flante Borea peſtem ferocius in ſuos cives excanduiſſe. Liquido ergo patet cælum æſtuoſum, ventos meridionales &c. non excitare peſtem: (hæc quidem peſti præire poſſunt, quemadmodum annus calidiſſimus 1719 præivit peſti Maſſilienſi, tamen inde non ortam fuiſſe conſtat) ſed quidem morbum epidemicum, cui aliquando per alias cauſas accedit peſtis; ac tunc cauſæ hujus morbi epidemici ſunt cauſæ peſtis ſecundariæ.

VI. Peſtis eſt morbus contagioſus, qualis nempe per occultum, penetrantiſſimum, & ſingulare venenum ab uno ſubjecto communicatur alii; venenum hoc occultum eſt, quia hucuſque nemo perfecte illud deſcripſit, ſic & plerorumque venenorum, ut morſus canis rabidi &c. natura occulta eſt; inde ejus effectus intueri nobis atque admirari tantum licet; nam

(a) Lib. 1. cap. 8.
(b) Prax. tract. 2. cap. 2. (c) lib. 2. de abdit. cap. 12. & 13.
(d) de febr. purp. cap. 3.

nam illud intime cognoſcere humanæ conditioni datum non eſt: hinc ſennertus (a) ita ſcribit. *Qualis ſit ſpecifica veneni peſtilentis natura & cauſa nemo unquam explicare potuit; & profecto talia ſunt quæ latent animos temperatos, illudunt Curioſis.* Quamvis hoc venenum nobis ignotum ſit, tamen a poſterioribus concludere licet, tale adeſſe, quia in peſte obſervantur iidem effectus, qui a veneno fieri ſolent, ut hoc clarius pateat, generaliter examinabimus quid ſit venenum.

VII. Venenum itaque vocatur quod mortem ſubitò inducit vi quadam ſingulari reddendo fluida circulationi inepta, hanc tollendo ex corde in pulmones, cerebellumque & ex iis rurſus in cor: circulatio autem tolli poteſt corruptione liquidorum vel obſtructione vaſorum, liquida corrumpuntur ſi coagulantur vel nimis diſſolvuntur, coagulum autem fit vel in venis per aſſumpta vel in pulmonibus per inſpirata; vaſa deſtruuntur quatenus ab acrimoniâ liquidis contentis per venena ſuperinducta eroduntur; ergo omne quod ſingulari vi efficit liquidorum coagulationem aut nimiam doſſolutionem vel vaſorum eroſionem externe vel interne applicatum eſt venenum: peſtis itaque effectus, ut liquidorum coagulatio, (b) aut nimia diſſolutio vel vaſorum eroſio inde ſiderationes, & Νεκρώσεις ſæpe oriuntur, etiam fiunt a veneno: a quo ulterius fiunt pulſus parvus & obſcurus, animi defectio, ſyncope, vomitio aſſidua, jactatio cum vigiliis, coloris corporis mutatio in nigrum lividumque colorem, vel macularum apparitio: ſi hæc diligenter perpenduntur, quis hæc non potius a veneno quam a calore aëris inſolito, vel ab alia cauſa epidemia vel endemia, oriri cenſeat? Hermetici ab affectuum aliqua ſimilitudine hoc inquinamentum aſſimularunt veneno napellino, arſenicali, aliiſque ſimilibus, ut occultam ejus naturam ſaltem aliqua comparatione illuſtrarent (c). Hoc venenum vero ſæpe celeriori ac violentiori vi deſtruit corpus, quam ullum aliud, ac in momento operationem

(a) Lib. de peſte.
(b) vid. Lettre de Chicoignean à Gonuin. (c) Diemerb. Lib. I. cap. 8. & Quercetan. in Alex. cap. 6.

ſuam ſæpe edit: quemadmodum Mercurialis (a), Droëtius (b), Zacutus Luſitanus (c), & Paræus (d), teſtantur ſe vidiſſe nonnullos ipſo momento quo inficerentur ex inproviſo peſte extinctos fuiſſe; ex quibus ſatis intelligitur hoc venenum violentiſſime agere. Concludimus ergo tempore peſtis revera dari venenum, & quidem infeſtiſſimum humano generi.

VIII. Jam inquirendum eſt, unde prius originem ſuam ſumpſit hoc peſtilens Græcis Μίασμα dictum venenum ſeu occultum peſtilens ſeminarium? circa hujus originem ac cauſam in ea invenienda laborantes varii varie cenſuerunt. Galenus ſentiebat id corruptione vel putrefactione aëris provenire, quæ magis pro effectu quam pro cauſâ aſſumi poteſt: quamplurimi aſtrorum varios motus & influentias; Helmontius Archæum ſuum irritatum; Williſius ſalem acidum; ſylvius ſalem alcalinum, & quidam alii vermes vel inſecta per aërem diſperſa cenſebant eſſe cauſam: omnes hæ cauſæ ſimul non tanti valent, quanti unicum Hippocratis τὸ Θεῖον; quia ejus cauſa vel venenum peſtilentiale excitatur ab irato Numine præternaturaliter. Hoc tam profanæ quam ſacræ litteræ confirmant: *his* vero conſtat intra minus quàm trium dierum ſpatium peſtilentiâ mortuos eſſe ſeptuaginta millia Iſraëlitarum (e), hæc peſtis non oriebatur per cælum æſtuoſum, vel terræ motum ſive per fomitem ex aliis regionibus eo delatum; ſed per Angelum de cælo: ac aliis quam plurimis ſacræ ſcripturæ locis conſtat tales peſtes cauſam a Deo ſumentes ſæpe fuiſſe, & quidem ob juſtiſſimam ipſius iram (f) propter mortalium delicta; ſed hoc ulterius Theologis relinquimus. *Illis* vero confirmatur primam cauſam peſtilentis ſeminarii ab irato divino ente oriri ut teſtantur Plutarchus (g), Livius (h). hinc peſte graſſante ſemper conſulebant

[a] Lib. de peſte cap. 18.
[b] conſil. de peſte cap. 3. [c] Prax. Lib. 3. obſ. 43.
[d] Lib. 21. cap. 17. [e] 1. chron. cap. 21. ℣. 14.
[f] Exod. cap. 9. ℣. 15. Livit. cap. 26. &c.
[g] de vita Romuli, [h] Lib. 2. cap. 45.

bant Deos de remediis, quia pro certo habebant ejus causam ab his ortam fuisse.

IX. Ex scriptis Medicorum tam veterum quam recentiorum nihil ad bene cognoscendam originem ac causam exhauriri potest, quamvis hoc tempore de his in Galliâ quam maxime disputent, ita ut ingens tractatuum numerus in lucem prodierit. Veteres quamplurimi consentiebant hoc venenum oriri ex causa mentis humanæ aciem transcendente: hanc igitur ut manum ferientis Dei, magis venerati, quam ulteriori, & otiosâ fortassis indagine, scrutati sunt. Recentiores non omnes è cælo causas petunt cum pestis genium, originemque invenisse rati sunt, dicentes illam oriri ex aëre peculiariter corrupto vel ex effluviis venenosis, ab aëris nitro nimis aculeato & evecto dependentibus, vel aliis naturæ perturbatæ cloacis. Verum annon post vastissima tot descriptionum explicationumque volumina veneni hujus ortus & natura æque ac antea suis involuta tenebris in Democriti puteo delitescat? nonne ideo necessario a causa prorsus & omnino singulari dependere debet? potius ergo cum Hippocrate dicimus causam esse τὸ Θεῖον. Non necessarium est ut venenum in omnibus pestiferis constitutionibus per illud de novo excitetur; nam semel excitatum per longissimum temporis spatium communicari, indeque multiplicari potest; & præsertim in regionibus australibus & orientalibus, ibi fere semper in hac vel illa plaga pestis sævit, & suscitatur per contagium, imo ibi sæpe in eodem loco pestis perpetua est: sic Prosper Alpinus (a) narrat Cayri pestem fere semper grassari, & intra septem mensium spatium quinquies centena hominum millia peste mortua esse: & ut testatur Radzevelius (b), ibi aliquando ad decem dies spatio viginti quatuor horarum viginti millia hominum peste sublati sunt. Dicit quoque Prosper Alpinus (c) Ægyptum quotannis octo integros

[a] de med. Ægyptior. Lib. 1. cap. 15.

[b] in itin. Hierosol.

[c] de med. Ægypt. Lib. 1. Cap. 17.

anni menſes peſtem pati per contagium eo delatam e Græciæ, Syriæ, ac Barbariæ locis; indeque ad nos Europæos etiam plerumque adfertur, atque ulterius tunc communicatur modis ſequentibus.

X. Venenum ante dictum communicatur vel immediate per ſimplicem contactum; vel mediate per ſomitem; ſive ad diſtantiam per aërem.

XI. Per ſimplicem contactum, inde hujus veneni Communicatio contagium vocatur, communicatur, quando immediate nullo aëre interveniente poros corporis ſani intrat ac tranſmittitur unà cum tranſpirantibus exhalationibus ex corpore morbido. Poſtquam vero intravit cum cæteris humoribus circumvehitur, atque inficiendo venenatam peſtiferamque ſuam ſequitur indolem.

XII. Praeterea per ſomitem communicatio veneni tam frequens eſt, ut vix unquam peſtis niſi à ſomite. & quidem in locis ſaluberrimis, ibi nulla morboſa vel inſolita aëris conſtitutio prægreſſa fuerit, excitetur. Fomes fit quando alicujus corporis inanimati, laxi, poroſi ut lanei, linei &c. poris quaſi receptaculis venenum peſtis ſe inſinuat ac inhæret, & ibi minori vel majori temporis ſpatio quietè latens manet, uſquedum aër liberior vel calidior accedit, qui illud movet, ac ſecum vehit: pluribus ergo mercibus, veſtibus, aliisque rebus fomes inhærere poteſt, atque deferri ad alias regiones, quamvis longiſſime diſſitas, quod evidentiſſime ex ſequentibus exemplis patet.

XIII. Ut itaque confirmetur per ſomitem communicari peſtem, allegabimus hiſtorias quaſdam ab Auctoribus fide digniſſimis, traditas. Jam a tempore Thucydidis hoc notum fuit, qui ipſe refert, contagium peſtilens per fomitem ex Æthiopia in Græciam adveniſſe. Galenus (a) idem dicit de peſte attica. Conſtat teſte Fràcaſtorio (b) per veſtem pelliceam viginti quinque Germanos peſte extinctos fuiſſe; quia

[a] Lib. 1. de differ. febr. cap. 4.

[b] Lib. 2. de morb. contag. cap. 7. anno 1511.

quia uno defuncto, alius induebat illam veftem. Sic anno 1640 in Sicilia graviffima peftis oriebatur, poftquam hujus incolæ emerant à piratis quibusdam prædam, quæ capta erat in Alexandriæ tractu, ibi peftis graffabatur (a). Sennertus (b) narrat per fomitem linteo inhærentem excitatam fuiffe peftem, in quo contagium conclufum hæfiffet quatuordecim annis, illam etiam communicatam fuiffe urbibus & locis vicinis. Diemerbroek (c) narrat in pefte noviomagenfi quamplurimos infectos fuiffe è fuppellectili ex infectis ædibus delata ac vendita auctione publica; inter alios rufticus cum uxore, poftquam fe impofuerant tegmini lecti tali auctione parato, prima nocte pefte corripiebantur. Sic peftis Amftelodamenfis a fomite ex Algaria Turcarum, ut & Smyrna per navem aliquam cum mercaturis & hominibus infectis allato, circa autumnum anni 1663 vigere cœpit, ac brevi majora incrementa fumpfit & fequenti æftate Lugduno Batavorum, Hagæ Comitum, Dordraco, pluribufque urbibus, & pagis fuit communicata. Sic certe conftat nuper in urbe Maffiliâ peftem ortam fuiffe a fomite mercibus eò ex infectâ plagâ Syriæ convectis inhærente.

XIV. Venenum (§. 7.) femel excitatum (8. 9.) vel per fomitem (12) propagatum, communicatur ulterius ad diftantiam per aërem, quo ut vehiculo vehitur vel ad aliquod corpus inanimatum, tunc alius fit fomes, vel ad corpus animatum, in quo à concepto miafmate particulas quasdam in ipfius naturam mutante, alia generantur quæ undique de corpore per transpirationem vifibilem ac invifibilem exfpirant & intrant in aërem, quo ulterius vehi, diffundi, & differminari poffunt ad alia corpora, & in his idem ac in priori efficiunt, & morbum plane fimilem prioris infecti corporis, ex quo producta erant, communicant (quod proprie contagium dicitur); hinc quo miafmata hæc magis communi-

 cen-

[a] Vide Reinefium Lib. 1. Sect. 3. cap. 6.

[b] Lib. 4. de febr. cap. 3.

[c] Lib. 2. cap. 3. annotat. xi. & Lib. 1. cap. 8.

centur, eo magis augeantur & multiplicentur: quapropter contagium tantos facit progressus.

Ex dictis liquet varios contagii esse gradus: primus fit si excitetur (8. 9.) aut ad aliquem locum advehatur (12) venenum pestiferum: secundus fit per morbidas exhalationes corporum per illud venenum advectum infectorum.

XV. Ut Communicetur hoc venenum modis jam explicatis cum effectu alicui corpori viventi, debet corpus hoc habere aptam dispositionem illud recipiendi, si talis dispositio non adest, intactum ab hoc veneno manebit, etiamsi in medio pestiferorum cadaverum dormiverit, ut docet casus cujusdam ebrii, qui sopitus vino, extensus humi jacebat in platea quadam publica Lugduni, cum ibi pestis grassabatur, & ut mortuus cum tetris cadaveribus pestiferis plaustro exportabatur ad Polyandrion, ibi postquam abruperat somnos non diu morabatur, neque gratias agebat Vespillonibus, qui ipsum jam ante mortem cohonestaverant tam egregia pompâ funebri; exinde tamen nullum inquinamentum contraxit ac sanus mansit (a), sic quibusdam contigit ut convixerint & dormiverint cum peste laborantibus, neque infecti fuerint, qui tamen per vestes suas infectas communicaverunt aliis, qui habebant dispositionem. Hanc dispositionem vero aptiorem unus habet quam alius, inde quidem afficiuntur in initio morbi, alii vero incipiunt tantum laborare, cum venenum jam maxime accrevit ac multiplicatum est, quia minorem aptitudinem recipiendi venenum habebant, quam primi infecti: nam quod pestilens inquinamentum citius vel serius hominem afficiat, dependet tam à majori vel minori veneni efficacia ac quantitate, quam à majore vel minore aptitudine corporis quod invadit: hoc idem fit in aliis venenis; eadem vero veneni dosis alium statim, alium post aliquod tempus, alium gravius, alium levius, alium fere nihil afficit: sic purgantia citius aut tardius, levius aut vehementius pro variâ corporum constitutione operantur.

XVI.

(a) Pestalossi part. I. art. 3. point. 5.

XVI. Hæc aptitudo non provenire videtur ex malâ corporum vel humorum constitutione, vel morbosâ quadam dispositione; quia optime valentes, ac robustissimi, aliquando prius afficiuntur, sed magis ex occultâ quadam naturæ corporis proprietate, quæ fortè explicari posset, si venenum ipsum ad quod recipiendum requiritur, bene cognoscebatur.

Hæc aptitudo non omnibus in eodem loco viventibus adest, aliter enim pestis multiplicando per communicationem contagii non cessaret antequam infecisset omnia corpora, quia ultima infecta sunt origines & fomites æquè contagiosa ac priora: hinc venenum tantum multiplicando ac inficiendo persèverat in eodem loco usquedum nullis corporibus amplius apte dispositis ad hoc accipiendum occurrit: tunc vero inficiendo cessat, ac reliqua intacta relinquit, tamen non statim sed sensim dispergitur: hoc inde liquet, quia sæpissime homines nimis cito post fugam redeuntes in locum, ibi pestis paulo antè sævit, infecti sunt: inde patet venenum per aliquod tempus in aëre manere, postea vero aër purior fit per ventos, cum non amplius accedunt pestiferæ exhalationes, ac tunc omninò sensim dispergitur.

XVII. Aliæ sunt causæ aptitudnem seminarium pestilentiale recipiendi minuentes, aliæ sunt augentes: illæ vero sunt Boreas, magnum frigus, hinc raro hyemali gelido tempore graviter sævit pestis, neque tam violenter grassatur in plagis septentrionalibus, ita ut sæpe calamitatis hujus inclementia minuatur ea proportione, qua regiones magis ad septentrionem sitæ sint, sic Muscovia raro experta fuit ejus violentiam; hæ vero considerari possunt ut causæ secundariæ, quæ corpora solummodo præparant, & ideo dispositionem venenum recipiendi augent; tales sunt causæ morborum epidemicorum (§ 4) descriptæ. Tum etiam his addi possunt animi pathemata inter quæ metus, horror, ira, luctus, vel tristitia quidem præcipua sunt:

XVIII. Ex omnibus jam dictis de contagione evidentissime patet pestem morbum maxime contagiosum esse: tamen

a quibusdam celebribus viris (a) non nisi ficta contagio æstimatur, quia ipsi ac alii medici Massiliæ cum peste laborantibus conversantes peste non laboraverunt. Certe non cuivis contigit fælix hic eventus, nam numerus Medicorum vel Chyrurgorum peste extinctorum decies fuit major numero eorom quibus pestis pepercit: quod patuit cum ex centum vel pluribus chyrurgiis qui Parisiis, & ex omnibus fere Galliæ locis, Massiliam, vel in Provinciam, se contulissent, quatuordecim tantum redierunt; cæteris vero peste extinctis: hic videmus quod

In ipsos sæva medentes
Irrumpit clades, obsuntque aucturibus artes. (b)

Hinc liquet quam periculosum sit munus Chyrurgorum, quia magis quam Medici ægrotantium sordibus ut Bubonibus &c. appropinquant. Si hæc & alia jam dicta ad rationis incudem ducemus, clare videbimus contra omnem rationem atque experientiam negari pestem esse contagiosam. Ut hoc evidentius pateat, non inutile censeo his adjungere pestis massiliensis principii, & progressus historiam, collectam è Diario à Senatore (b) in urbe Massiliâ cum pestis ibi nuper grassabatur conscripto.

XIX. Ab initio anni 1720 pestis grassabatur per omnes fere Palestinæ & syriæ urbes: ex his Orientis locis maritimis mense Februario decedens navis appulsa fuit Massiliam mense Majo, cum jam sex homines febribus malignis mortui erant, ideo navis hæc mittebatur ad insulam, non longe ab hac urbe dissitam; sed merces deponebantur in urbe ad agendam indictivam moram quadragenariam (gallice *quarantaine*) interim septem mortui sunt, horumque cadavera inspecta sunt a Chyrurgo, qui negabat, peste hæc extinctorum fuisse, quamvis apparerent bubones: sed ignorantiæ pœnas brevi expendebat, quando ipse cum sua familia peste moriebatur. Hoc malum manifestabat se prius in ea urbis regione,

quæ

[a] Chicoyneau &c. (b) Ovid. metamorph. Lib 7.
[c] Sr. Pichatty de croissainte journal &c.

quæ non nisi a plebecula colebatur, quæ erat eadem, in quam merces quædam ex dicta navi retractæ erant: ex hac vero cito progrediebatur vicatim per totam urbem. Post hæc inspectis cadaveribus, nemo dubitabat, quin pestis communicata esset per merces ex locis dictis navi eo delatas. Tunc nocte auctoritate publicâ mortui defodiebantur in calcem vivam, (quod per omne pestilens tempus postea semper fiebat); & ægrotantes cum cæteris in iisdem ædibus degentibus ducebantur in Valetudinaria, horumque foribus ædium initio murus obdebatur: sed cum pestis postea tantos progressus faciebat, fores tantum custodiebantur, ne quis his exiret vel intraret. Mense Augusto cujusdam Medici consilio & Scabinorum jussu ab omnibus eâdem hora extruebantur foci ubique circa urbis mœnia, & in omnibus plateis ac viis publicis, & ligna undique collecta super his focis tam large reponebantur, ut postea horum maxima penuria esset. Medici donabantur liberali stipendio & vestibus linteis inceratis, ut alacrius hoc munus obirent. In ædibus sacris, collegiis, scholis &c. prohibebantur exercitationes publicæ. Maxima quantitas sulphuris inter plebem distribuebatur, ex quo ubique suffimenta fiebant. Hæc & quamplurima alia tam ad prophylaxin politicam quam medicam spectantia, auctoritate publica fiebant: cum interim pestis maximos progressus faciebat, & tam crudeliter sæviebat ut fere omnes ægrotantes brevi morerentur, & ut inexplicabili malignitate omnium fere remediorum efficaciam eludere videretur: inde facile intellectu omnibus erat, morbum hunc veram esse pestem propter velocitatem, vehementiam, contagionem &c. quapropter plurimi suffugiebant, inter quos erant Scabini, Nosocomiorum Curatores, operarii, libitinarii, aliique maxime necessarii, qui manus auxiliares præbere possent ægrotantibus; exinde nulli fere vespillones inveniebantur ut aperirent extra mœnia fossas, & illi qui adhuc supererant vix attigissent cadavera ad exportanda in fossas dictas quin peste perirent: ita ut ubique in plateis cumularentur pestifera putrefacta cadavera, quibus quotidie fere mille accedebant,

bant, maxime horribilia adſpectu: præterea omnes ſordes ut emplaſtra quæ Bubonibus applicata fuiſſent è feneſtris in vias publicas vel in faciem ſive veſtes caſu tranſeuntium projiciebantur.

Graviſſima hæc peſtis ita graſſari continuans uſque ad initium Menſis Octobris, poſt Boreæ flatum vehementiſſimum paulatim cœpit declinare, ægrotantes plurimi incæperunt convaleſcere, & morbus facilior curatu Medicis evaſit. Sequente Menſe Septembri magis adhuc mitigata eſt peſtis, & tandem Menſi Decembri fere ceſſavit, accedente hyeme: Anno ſequente ceſſavit poſtquam iterum graſſata eſſet peſtis ſed longe minori violentia; communicato interim urbibus & locis vicinis malo.

XX. Prælibatis peſtis, qua primis, qua ſecundariis, cauſis; ad diriſſimi morbi ſymptomata ulterius progrediar. Hæc præter acceſſionem generaliorem cum febrili alteratione ſtipatam, maximam virium proſtrationem, anxietatem, & cæteras infirmorum quærelas; nimirum ſunt Bubones, Anthraces, variique generis exanthemata, quibus durante infectione præ reliquis crebrius affliguntur ægri: hæc cum aliis paucis morbis tantum communia, ſed peſti magis propria ſunt. Cætera ſymptomata minus propria, & cum pluribus aliis morbis communia adumbravi modo rudioribus lineamentis, quia occaſio hæc tractandi ſimul cum peſtis Diagnoſi dabitur. Primo igitur de Bubone, qui eſt tumor præternaturalis in glandulis inguinalibus, ſi accidit poſt axillas vocatur Phygethlon, Latine Panus, ſi in glandulis poſt aures, Parotis dicitur: oritur hic tumor in glandulis vel inflammatis, vel ſuppuratis vel ſcirrhoſis. Hi cum etiam aliis morbis proprii ſint, caute diſtinguendi ſunt, utrum peſtilentes, vel venerei. Bubones peſtem concomitantes facile a venereis per ipſam peſtem, graviſſimorumque reliquorum accidentium apparitionem diſcerni poſſunt. Eadem ratio eſt de Anthracibus, latine Carbunculis, Arabibus ignis ſacer & Pruna, eſt partis alicujus gangræna, indeque paulo poſt ſphacelus variis in locis ut modo in Thorace, modo in Abdomine,

modò

modò in Brachiis, modo in interioribus corporis partibus, absque suppuratione emergens; initium plerumque sumit ab exili pustulâ cum acri dolore, interdum a pluribus parvis pustulis, seu vesiculis, paulo post in unam vesiculam coëuntibus, magis magisque emoritur, ac nigrum, vel cinereum colorem acquirit, exedens cum fœtore magno. Differunt hi inter se quod alii benigniores extra tempus pestis homines corripiant tam sævis non conjuncti symtomatibus: alii in tumorem elati ulcus demum constituunt, partes vicinas erodens. Hi quamvis indiscriminatim in omnibus ferme corporis partibus observati sint, oriuntur plerumque in partibus nervosis, membranosis & tendinosis, inde dolor ille tensissimus. A Carbunculis quoad malignitatem parum differunt exanthemata maligna, quæ plerumque granum piperis referentes, sunt coloris obscure purpurei, rubræ, subnigricantis alteriusve, prorsus sine tumore & dolore, hinc differunt ab exanthematibus Variolarum vel Morbillorum, præterea periculosiores sunt quam Carbunculi aut Bubones, non ut causæ, sed ut signa: quia in his cor valet expellere venenum ad extrema, & in unum locum, in illis vero vis vitæ adeo debilis est, ut nec venenum foras expelli, nec circulatio amplius in exterioribus vasis suscitari possit, quod brevi secuturæ mortis indicium est; unde fit quod ex sexcentis peste laborantibus vix unus evadat; cui exanthemata in cute apparent. Si hæc tria nempe Bubo, Anthrax & Exanthemata maligna descripta ægrotantibus adsunt, & plures similiter ægrotant, & ex his plures intereunt, & denique si contagio adest certum indicium pestilentiæ pathognomicum si ullum datur, habetur, & quidem indubitabile si sequentia signa diagnostica accedunt.

XXI. Postquam παθολογικῶς pestem ob oculos posuimus, nunc ad eandem σημειωτικῶς tractandam descendimus. Signa vero pestis trifariam dividuntur ab auctoribus nimirum in in prognostica pestis futuræ sive præsagientia; Diagnostica sive præsentem manifestentia; & Prognostica sive eventum, naturam, periculum pestis a complicatorum symptomatum indole declarantia.

Prognostica pestis futuræ auctoribus esse traduntur siderum quædam conjunctiones ut Saturni, Jovis & Martis; has non magni faciendas esse satis demonstraverunt alii (a): armentorum & pecudum interitus, ut clades bovina, canina &c. unde pestis ortum duxisset quæ Æginam insulam exhausit, canente Virgilio;

Strage canum primò, volucrumque oviumque, boumque. &c.

Tum quoque ingens insectorum copia, mulierum gravidarum abortus, bella, inopia, annonæ caritas ad praviorem victum compellens, vegetabilium & fructuum marcor, morbi epidemici variolosi, morbillosi, febres miliares, dysentericæ, pleuriticæ, cæteræque petechiales, & exanthematicæ malignæ & inflammatoriæ. Præterea causæ enumeratæ (§. 4 5.) secundariæ, quibus sæpe oritur morbus epidemicus, per quem corpora disponuntur ad recipiendum venenum, quod aliter forte evanuisset. Auctores annotaverunt ut signum præsagiens, & aliquando ut causam pestis si tantum ex his omnibus unum contigisset, quod facile fieri potest, nam raro in una vel alia regione non adest unum ex his: ita ut si hæc omnia omni tempore in omni regione annotassent, satis patuisset, hæc sexcenties, non semel quidem pestem, contigisse.

XXII. Jam signa Diagnostica proprius ad scopum nostrum pertinentia, sequuntur, quæ dividuntur vel in pathognomica sive specialia de quibus jam egimus (§ 20.), vel in magis generalia, quæ plerumque sunt horror prægressus & subsequens corporis æstus plus minusve intensus, conjunctus cum leviori, nunc intensiori siti, faucium ariditate, linguæ scabritie, cui aliquando conjunguntur virium prostratio, vertigo, cephalalgia, corporis jactatio, palpitatio cordis, nausea, vomitus, singultus, cardialgia, anxietas præcordiorum; in aliis deliria, pervigilia, in aliis profundus sopor; visus turbidus cum hæmorrhagiis, insultibus spasmodicis; pulsus plerumque debilis, inæqualis; urina sæpissime sanorum simi-

(a) Diemerb. Lib. 1. Cap. 8. probl. 2. & annotat. 8.

milis, in aliis diverſa eſt pro varietate accedentium; in aliis ſubita virium dejectio ab initio morbi, in aliis vires robuſtæ ad mortem uſque manent; calor in aliis naturalis in aliis vehemens & ardens: hinc ab Ovidio (a) non male deſcribunter quædam ſigna & ſymptomata peſtis cum dicit;

Viſcera torrentur primò, flammæque latentis
Indicium rubor eſt, & ductus anhelitus ægrè.
Aſpera lingua tumet, trepidiſque arentia venis
Ora patent; auræque graves captantur hiatu,
Non ſtratum, non ulla pati velamina poſſunt:
Dura ſed in terrâ ponunt præcordia, nec fit
Corpus humo gelidum, ſed humus de corpore fervet. &c.

Præter ſigna & ſymptomata innumerabilia alia ſunt, quæ maxime differunt pro varia peſte, loco & tempore; quorum deſcriptionem vaſtiſſimis variorum Auctorum voluminibus comprehenſam, pagellæ noſtræ non permittant: itaque ne crambem ab aliis ad nauſeam toties coctam, recoquam tantum antedictis adjungam ſignorum & ſymptomatum brevem relationem, conſcriptam a viris celeberrimis (b) de nupera peſte Maſſilienſi.

XXIII. Signa & ſymptomata ſæviſſimæ illius peſtis reducuntur ad quinque claſſes, quarum prima continet ſequentia.

Sunt nimirum ſenſus horripulationis major vel minor; pulſus parvus, debilis, tardus, inæqualis, profundus; dolor capitis cum ſenſu ſtupefacto; oculi fixi, vagi, vivido colore ac ſplendore deſtituti, indicantes terrorem & deſperationem; vox tarda, ſæpe interrupta, querula; lingua fere ſemper initio alba, poſtea ſicca, rubra, nigra, aſpera; facies pallidi, plumbei, excocti coloris, mortis effigiei ſimilis; cardialgia; corporis jactatio; virium generalis proſtratio; mens confuſa; ſopor, nauſea, vomitus &c.

Ad ſecundam claſſem pertinent horror & dolor capitis, ut in præcedenti, ſed pulſus celer, plenus, ſe ſubducens levi preſſu; calor moderatus ad exteriora, ar-

 dens

(a) Metamorph. Lib. 7. (b) Chicoygneau, Verni, Soulier.

dens in interioribus; lingua alba, ſubrubra; vox celeris, balba, iracunda; oculi ſubrubri, fixi, ardentes; color faciei ruber, aliquando ſublividus; cardialgia, tamen non ita frequens ut in præcedenti claſſe; reſpiratio celeris & difficilis, profunda ſive lenta ſine dolore vel tuſſi; nauſea; vomitus; dejectio alvi ſine dolore abdominis; deliria; urina ſanorum ſæpe ſimilis, aliquando turbida, ſubnigra, alba vel ſanguinea, quæ corpus debile reddebat; aliquando hæmorrhagia, virium maxima dejectio; ægri affecti his ſymptomatibus, ab initio ita metuebant mortem, ut omnino deſperata eſſet ſanitatis reſtitutio: his in initio vel in progreſſu oriebantur Bubones acerrimum dolorem inducentes; tum etiam Carbunculi, & puſtulæ albæ, lividæ, nigræ per omnem corporis ambitum diſperſæ.

Ad tertiam claſſem pertinent ſymptomata præcedentis, quibus accedit prima claſſis.

Ad quartam claſſem reducuntur ſymptomata ſecundæ claſſis, quæ evaneſcunt ſecundo aut tertio die; tum accedebant eruptiones maxime notabiles Bubonum & Carbonum, qui quotidie majores fiebant, indeque poſtea aperiebantur & ſuppurabantur, ita ut æger optime liberaretur ab hoc vitæ inimico.

Ad quintam denique claſſem pertinent tantum Bubones & Carbones, quæ ſenſim elevabantur ſine ullo incommodo, & facile ſuppurabantur, aliquando ſcirrhoſi fiebant, aliquando evaneſcebant, nullâ obſervata diæta, ne ullo quidem veſtigio relicto. Multi ægrotantes his ſymptomatibus ubique in plateis videbantur; horum plus quam viginti millia erant. Si peſtis hæc per mitiora illa ſymptomata non peperciſſet pluribus ægrotis, quarta civium pars non ſuperſtes eſſet.

XXIV. Signa prognoſtica hujus peſtis, quæ mortem indicabant erant omnia ſymptomata primæ claſſis (§ 23): nam, qui his afficiebantur, ſpatio aliquot horarum, vel ad plurimum duorum dierum, peribant aliquando cum motibus convulſivis, ſine ulla eruptione, vel tumore.

Ægri ſecundæ claſſis non tam cito extinguebantur, tamen moriebantur poſt aliquot dies, cum ſignis inflammationis & gan-

græ-

græna quo robuſtiores & magis plethorici erant, ea minus evadebant. Rariſſime ægrotantes tertiæ claſſis reſtituebantur.

Duæ claſſes ſequentes plerumque ſanitatis reſtitutionem præſagiebant.

In omni peſte fere differunt ſigna prognoſtica, præterea quam maxime fallacia ſunt & incerta, ita ut ſæpe quoad prognoſin hujus morbi maxime decipiantur Medici; inde hi, de morbi hujus eventu judicium ferre licet rogati, diſſimulare conſueverunt, ne triumphum ante victoriam canentes riſui exponantur: norunt enim cum optimis ſignis ſæpe mori, & cum peſſimis nonnunquam evadere ægrotantes. Magis tamen certa quoad eventum ſalubrem eſſe plurimi docent auctores; nimirum in primo morbi inſultu, ſive initio, proportionatos, largoſque, ſudores, & eruptiones promptas, maturas, magiſque ſuperficiales numero & indole ſphærice Bubonum & Carbonum. Contra plerumque mortem annunciant petechiæ peſtilentiales, ut & Bubones, aut Anthraces ad interiores, vel nobiliores corporis partes, tum quoque vomitus materiæ nigricantis & fœtidæ, pertinacius hærentes, dyſenteriæ, diarrhææ, hæmorrhagiæ, ſopor, motus convulſivus, deliria &c. Pro anni temporum vel ætatum diverſitate ſigna diagnoſtica differunt. Sic plethoricos atque melancholicos Juvenes uſque ad quadrageſimum ætatis annum periculo infectionis magis expoſitos eſſe, quam ſenes, eventus omnis peſtis fere docuit. Simul quoque obſervatum eſt, podagricos vel nunquam, vel rariſſime infectos fuiſſe: ita ut Magnatibus, ditioribusque ſæpe immunitatis a peſte privilegium indultum ſit, quod ipſis in peſtilenti conſtitutione magnum certe adfert ſolamen.

XXV. Præmiſſis naturâ, & ſignis peſtis ad ὑγιεινὴν pervenio: quæ vel προφυλακτικὴ vel θεραπευτικὴ.

Ὑγιεινὴ προφυλακτικὴ eſt vel πολιτικὴ, vel ἰατρικὴ.

Πολιτικὴ fit 1° ſi peſtis graſſantis in regione vicinâ communicatio impeditur: vel fit 2° ſi progreſſui ejus jam inchoatæ reſiſtitur.

Primum fit per quadrageſimalem ſtationem imponendam iis, qui ex regionibus infectis veniunt, hæc in Gallia, Italia

lia, aliisque regionibus maxime in usu est. Per hoc tempus vestes & aliæ res, quibus fomes inhærere potest, expositæ aëri, amittunt inquinamentum nam illud paulatim solvitur, attenuatur, dissipatur & sursum in aërem adscendit, ita ut penitus evanescat; sine ullo incommodo inferendo iis, qui longe ab eo versantur. Tunc per Edicta publicata, quæ impediunt, ne aliquæ merces, quibus fomitem inhærere suspicantur, ex locis infectis adferantur. Hæc maxime necessaria esse ad pestis originem per fomitem avertendam, nemo inficias ibit. Cuique enim satis notum est, quam alacriter hac in re cum Dei clementiâ vigilaverunt Præpotentes Reipublicæ nostræ Administratores, cum nuper urbes quædam regionis nobis vicinæ peste infestarentur: per Horum publicata Edicta nemini ignotum est, quænam permittantur advehi ex loco infecto, nempe illa, quibus fomes non inhærere solet, & quænam non advehenda, scilicet illa, quibus fomitem inhærere suspicantur; ergo de his jam non plura dicemus.

Posterius, nempe impedire progressum, fit, si curatur, ut pestis aliunde per fomitem allata, non multum dessemínetur, sed citissime extinguatur, & quidem ab initio maximi momenti est, nam hic morbus morâ brevi admodum tempore invalescit; ergo sequamur Ovidii consilium ubi canit.

Opprime dum nova sunt subiti mala semina morbi
Et tuus incipiens ire resistat equus.

Ut hæc fiant oportet Magistratum politicum se detinere a fuga: officii enim ratio postulat, subditos ægros non minus curare quam sanos. Nunquam lites plures quam tempore pestis moventur propter controversias inter ægros & sanos intercedentes. Opus etiam imprimis est imperio & auctoritate ad ordinem in omnibus observandum & confusiones evitandas, quæ contagium augere possunt. Hinc male egerunt scriptores, qui ad pestem evitandam consiliantur fugam, quod hoc versiculo exprimunt.

Hæc tria tabificam tollunt adverbia pestem
Mox, longe, tarde, cede, recede, redi.

Cer-

Certe non diligenter ita persuadenda hæc, quia homines plerumque adeo fideliter hæc observant, ut sæpe res politicæ Magistratibus, ægrotantes Theologis, Medicis, Chyrurgis, aliisque hominibus, qui manus auxiliares & necessaria ægrotis præbere possunt, egant: sicut hoc nuper factum est in peste Massiliensi, ut annotavimus (§. 19). Cætus plebeji, aliique publici conventus impediendi sunt, ne inter se morbum communicent: ut ab omnibus observatum est in magnis urbibus citissime contagium progredi, quia plateæ semper scatent hominibus, inter quos etiam infecti plerumque inveniuntur, in quorum usum Valetudinaria construi solent extra urbem, ut pauperes ægrotantes recipiantur: ob hanc causam infecti convalescentes non ante in publicum prodire debent, quam restituta ipsis sit sanitas, & confirmatæ vires, ne fœdo aspectu aliis metum injiciant, vel luem communicent. Tunc quoque necesse est ut ægrorum cura demandetur expertis ac Medicinæ peritis, neque ineptis ac stolidis Chyrurgis; de quibus ita dicit Diemerbroeck: (a) *horum temerariâ ignorantiâ innumeri pereunt, qui a prudentibus Medicis servari potuissent: cujus rei nos in hac peste a tribus quatuorve talibus ignaris asinis multa perpetrata exempla vidimus. Neque id mirum nam cum sunt Medicinæ prorsus ignari, nec morbum nec curationis modum, nec medicamentorum vires noverunt; atque hinc fit quod æque facile venenum quam alexiterium porrigant, & quos corroborare oportet, detracta sanguine labefactant, quos propinato antidoto convenit erigere, dato catarctico dissolvunt.* Cadavera hoc tempore peste extincta defodienda sunt in calcem vivam extra urbis mœnia quam citissime, tamen prudenter agi debet, ne aliquando adhuc viventes sepeliantur; ut fæminæ cuidam contingebat Coloniæ Agrippinæ, quæ peste mortua videbatur, ac nimis cito sepeliebatur, & cum aliqui media nocte post apertum sepulcrum appropinquebant cum ardenti face, qui furarentur annulum nuptialem, quem maritus mortuæ manui abstrahere noluisset: fæmina se erige-

D bat,

(a) Lib. 2. cap. 3. annotat. 20.

bat, & domum redibat cum ardenti face, quam fures omiſerant, quia propter metum citiſſime fugam capiebant. (a)

XXVI. Ut propius ad ſcopum noſtrum accedamus, videndum jam quænam ὑγιεινὴ, προφυλακτικὴ, ἰατρὴ nobis præſcribit. Quatenus hæc ſit διαιτητικὴ indicat ſi ullo tempore, certe in conſtitutione peſtilenti, exquiſitam obſervationem ſex Rerum non naturalium, ſcilicet aëris, cibi & potus, excretorum & retentorum, motus & quietis, ſomni & vigiliarum, ac animi pathematum. Aër imprimis purificatur vapore vel aſperſione aceti, vel hoc ignitis lapidibus infuſo; accenſione pulveris pyrii; ſuffumigio Baccarum Juniperi, Benzoïni, Myrrhæ, Sulphuris, Thuris; tunc quoque ignibus perſæpe conſtructis tam in publicis quam in privatis locis ex ligno Juniperino vel fraxineo: cibus facilis digeſtionis ſit, neque ſine hoc aſſumpto quis matutino tempore in publicum prodire debet; potus Vini non dulcis nec fortis, & Cereviſiæ mediocris & tenuis ſit. Exercitatio corporis moderata. A Venere continentia, niſi fiat ſine voluptate, ſed an hoc fieri poſſit valde dubitamus; melius ergo ſe abſtinere, quia ab omni tempore obſervatum eſt, omnes violentos animi motus corpora quam maxime diſponere ad peſtem recipiendam; ob eandem cauſam alia quoque vehementia animi pathemata cane pejus & angue fugienda ut ira, metus, terror, ut & triſtitia cujus optimum Antidotum eſt Muſica & Vinum moderate ſumptum, quia lætitiam dat, & curas pellit ut canit Ovidius;

Cura fugit, multo diluiturque mero.
Tunc veniunt riſus, tunc pauper cornua ſumit
Tunc dolor & curæ, rugaque frontis abit.

Jam quatenus προφυλακτικὴ ſit φαρμακευτικὴ præmunit corpora verſus venenum peſtilens per Antidota; quæ corporibus qualitatem ut dicunt veneno peſtilenti oppoſitam communicant. His tam Veterum quam Recentiorum ſcripta quam maxime repleta ſunt, ita ut ingens volumen ne quidem compre-

[a] Peſtaloſſi part. 1. art. 3. point. 5.

prehendere possit horum descriptiones; ergo tantum hic colligere convenit illa pauciora quæ ab optimo de hoc morbo scriptore Diemerbroeck probata sunt. Nimirum tabaci fumus per fistulam ore attractus; radix helenii, haustus vini absinthitis; aceti vini fortis unius cochlearis assumptio omni mane, quod unum ex optimis præservativis; quidam ad corpus præmuniendum sumunt aquas vitæ ut vocant, sed propter abusum aquæ vitæ plerumque fiunt aquæ mortis; spongia vino rhenano camphorato & aceto theriacali imbuta, naribus objici potest; plurimi valent efficacissima & nobilissima Antidota jam a Galeni tempore hucusque probata ab omnibus fere expertis maximi nominis Medicis, Theriaca Andromachi, Mithridatium Damocratis, Diascordium Fracastorii. Nimirum exhibenda sunt prout Indicatio & Medici prudentia permittat.

XXVII. Pervenimus ad θεραπευτικὴν, qui est terminus, cui proprie intendit Medicina. Maxime difficile est hic aliquid certum de curatione pestis affirmare. Primo quia sæpe pestis plane insuperabilis arti existit, ita ut de hoc morbo quam maxime conveniat Ovidii dictum;

Non est in Medico semper relevetur ut æger:
Interdum doctâ plus valet arte malum.

Itaque

Nî Deus adfuerit, viresque infuderit herbis,
Quid, rogo, dictamnus, quid Panacæa juvent?

Secundo quia unus auctor refutat quod alter probat; & quod nullum sæpe auxilium habetur tempore pestis ex millenis præscriptis, quibus quamplurimorum libri scatent, quæ ideo ad vanam potius scientiæ ostentationem, quam ad aliorum utilitatem conscripta videntur. Fuêre tamen celeberrimi Medici, qui pestem feliciter curavêre, hancque curationem fideliter tradidêre, sed sæpe non valet hæc in alia pestilenti constitutione, quia pestis diversimodo pro varia regione, pro diverso corporum apparatu, pro mutatione anni temporis, vel pro antecedenti vel supervenienti alio quodam morbo epidemico multum variare potest:

teſt: ita ut plurima in hac peſte valeant, in illa incerta ſint, imo ſæpe noceant. Sexcenties quidem major præcedentibus eſt numerus eorum, qui quælibet ſua effata tanquam ex Apollinis Tripode deprompta commendant, cum plurima ex his adverſus peſtem nihil proſunt, ſed tantum inutilia, fallacia, vel vix parabilia ſunt, primo in uſum producta vel a vetulis, quæ plerumque habent arcanum quoddam in familia uſitatum & inventum a majoribus; vel ab agyrtis aliiſque burſarum caſtratoribus, qui mirabilium myſteriorum jactatores faſtuoſis ſuis arcanis ab omni tempore Magnatum non minus quam civium infimæque plebeculæ mentes miris modis effaſcinarunt. Alii enim has, alii illas nugas ſummis laudibus ad cœlum uſque extollunt, imo ſæpe temerè gloriantur & juramento affirmant neminem peſte infectum vel extinctum fuiſſe qui has obſervavaverit. Verum hæc interim horum vanitas non debet derogare fidem & auctoritatem iis medicamentis, quæ experientia à longo tempore demonſtravit antidotalibus viribus eſſe prædita, & tradita ab Auctoribus, qui tanquam inania, & fallacia agnoſcunt arcana, quia ipſis major eſt cura ſanitatis quam nummorum. Sunt nimirum imprimis omnia quæ ad præſervationem (§. 26.) commendata ſunt, additis radicibus angelicæ, ariſtolochiæ, dictamni, gentianæ, valerianæ: herbis abrotano, abſinthio, acetoſâ, carduo benedicto, meliſsâ, morſu diaboli, roſmarino, ruthâ, ſcorzonerâ: floribus calendulæ, croci, nymphææ, ſambuci: fructu berberis, ribeſiorum; pomis aurantiorum, cydoneorum; citreorum cum corticibus: aceto vini ſimplici, ſambucino, calendulato aut roſaceo: nuce moſcata, ſantalis omnibus: myrrhâ, camphorâ, ſuccino, floribus ſulphuris, ſalibus fixis per uſtionem ex vegetabilibus extractis: trochiſcis de Viperis, confectione alckermes: Aquis deſtillatis, Extractis, Syrupis, Oleis, Conſervis, Conditis, Pulveribus, quæ ex antecedentibus conficiuntur.

Hæc ſingulatim aut hac vel illâ formâ miſta ſecundum artem a Medico præſcribi poſſunt. Alia plurima Alexipharmaca

maca ab Auctoribus commendantur sed illa hoc loco enumerare nimis longum fore arbitror, ideo sufficiat me dixisse quæ maxime probata & scitu necessaria sunt.

XXVIII. Antedicta videntur sufficere ad curationem, quæ instituenda juxta has tres Indicationes: 1. ut venenum corpori admissum temperetur, & per spiracula ejiciatur. 2. ut vires diligenter conserventur. 3. ut symptomata omni arte vel prævideri, vel mitigari vel curari possint, & quidem cito, ac celerrime, nam curationis occasionem amittit, qui remediorum usum differt, quia currit hic morbus eo impetu, qui potest esse maximus.

Priori & secundæ Indicationi inserviunt illa quæ (§. 27.) citavimus, habitâ semper ratione virium: eadem tertiæ inservire possunt, tunc & illa, quæ Bubones resolvunt vel maturant, ulcera mundificant & cicatrisant. Symptomata quæ pestis communia habet cum aliis morbis, curantur iisdem medicamentis, quibus curantur in aliis ægrotantibus, semper tamen admiscenda sunt dicta Antidota. Quicquid exhibeatur, hoc fieri debet ab ipso morbi principio nulla interposita mora, ne principio transgrediente grave periculum immineat ægro.

XXIX. Pestis aliquando ita violenter sævit ut dicta medicamenta nullius effectus sint, ac tunc sequi possumus axioma *in maximis malis citô, & semel tentanda summa remedia.* Illa vero quæ noceant omittenda, & illa quæ tantum minimum levamen adferunt exhibenda, etsi Chicoygneau (a) in ultima peste Massiliensi, ut & omnes fere qui de peste scripserunt, eamque curaverunt, observaverint crudelissimum hunc tyrannum assumptis Emeticis, Catarcticis vel institutâ missione sanguinis citissime plurimos ad penetralia sua advocasse, tamen si alia non juvant in initio morbi adhibenda, quia hæc pestis ab illa differre potest ob rationem supra dictam. Prius tamen sudorifera qualia enumeravimus, præferenda, quia constat omnium fere observatione hæc præstantissima subsidia a plurimis seculis

(a) Lettre de Chicoygneau a Mr. Gonnin.

lis curationis optatum eventum magis consecuta fuisse.

XXX. Ut melius & clarius innotescat & elucidetur, quomodo pestis curanda sit, antequam finiam antecedentibus adjungam curationem, quam instituerunt nuper celeberrimi viri (a) in peste Massiliensi, cujus symptomata ad quinque classes ab his viris reducta sunt, quas descripsimus (§ 23). Praescribebant hi Medici in usum ægrotantium qui

Prima classe (§ 23) comprehenduntur, Theriacam; Diascordium, Extractum Juniperi, liliorum convallium; confectiones Hyacinthorum, & granorum Kermes; Elixiria ex aromatibus & salibus volatilibus confecta; aquas theriacales, Juniperi Carmelitorum; salia volatilia Viperarum, Ammoniaci, cornu Cervi; balsama & plurima cardiaca.

Ægris secundæ classis (§ 23) præscribebant Emeticum vel Purgans lenissimum, si vires adhuc integræ erant: post assumptum hoc medicamentum dabant Theriacam, quia magna virium dejectio sequebatur: Sed cum plerumque nimis debiles erant ægri omissis his in ægrorum usum præscribebant Diascordium, pulveres Viperarum, Antimonium diaphoreticum, Crocum orientalem, Camphoram &c.

Horum operatio promovebatur potu aquæ scabiosæ, cardui benedicti, juniperi, scordii, rutæ, angelicæ: si sitis vehemens aderat, ægris exhibebantur panis, hordeum, vel oryza cocta cum aqua, in qua solvebatur sal prunellæ; vel nitrum purificatum; addebatur spiritus sulphuris, nitri, dulcificati, vel vitrioli, confectio Hyacinthorum; syrupus limonum, vel vetonicæ rubræ.

Ægri tertiæ classis (§ 23), qui symptomatibus duarum antecedentium classium affecti erant, etiam antecedentibus medicamentis utebantur.

Præscribebant ægrotantibus quartæ classis (§ 23), qui afficiebantur initio iisdem symptomatibus, ac illi secundæ classis, eadem medicamenta. Bubones per emollientia maturabant: sed ægrorum primæ classis Bubonibus apertis lapide infernali

(a) Chicoygneau, Verni, & Soulier.

li vel alio corrodente imponebant balſamum Arcæi, unguentum altheæ : poſtea abſtergebant vulnus aquâ hordei cum melle & camphora : abſterſis & ſuppuratis his imponebant emplaſtrum ad cicatricem vulneri inducendam. Carbones ſcarificabant ad vivum uſque : loco ſcarificato imponebant Theriacam, Therebinthinam, balſanum Arcæi, & ſi fœtor adeſſet Myrrham & Camphoram : porro iiſdem medicamentis curabantur ac Bubones.

Reſtituebantur ægri, qui quintâ claſſe (§ 23) continentur, eodem modo in ſanitatem ac illi præcedentis claſſis. Hæc eſt curationis methodus, quam Medici Maſſiliæ in nuperâ peſte poſt alias inſtitutas probatiorem invenerunt.

His demum finem imponentes optamus, ne unquam a nobis dicta in uſum vocanda ſint, & ut ab hoc malo Patria incolumis ſervetur ; per immenſam ſuam clementiam faxit Deus!

F I N I S.

COROLLARIA.

I.

Pestis est morbus maxime contagiosus:

II.

Non a putredine, vel tetris terræ, vel aquarum stagnantium exhalationibus procedere videtur.

III.

Neque a tempestatum certâ constitutione.

IV.

In hoc morbo non convenit V. S.

V.

Neque Catharticum, nec Emeticum fortius.

ORNATISSIMO DOCTISSIMOQUE
VIRO JUVENI

WILHELMO T. HATTINGA

Medicinæ Doctori creando.

Pierides parvo teneroque favete labori:
Summo parva Deo victima sæpe placet:
Gratulor ergo tibi, doctissime Doctor amice;
Dum te Doctorem Leyda Batava creat.
Vere coronatus, fœcundo semine lætam
Nunc messem, largo ut fœnore reddit ager;
Sic qui jam primis semper mihi notus ab annis
Ingenii pandis maxima dona tui.
Majorum te etenim sic gloria splendor avitæ
Virtutis stimulant, dulcis amice magis.
Tu sine fastidio studiosâ indagine semper
Divini Hippocratis scripta legis medica.
Non curas somnum, non das tua membra quieti,
Sed tacitas noctes sæpe studendo teris.
Dum quæ sunt late per multa volumina sparsa
Colligis: hinc studii das modo signa tui.
Perge placere bonis, studiis incumbere perge:
Mascula sic virtus crescet honore tua.
Præmia sic crescent, cœli sic ibis ad astra
Sic dulcis Patriæ gloria dulcis eris:
Nec te cessabunt memores laudare Camænæ;
Sed vives cœli sidera donec erunt.

Sic applaudit singulari suavissimoque suo amico.

J. C. DE JONGE. J. U. D.

A MONSIEUR

GUILLAUME T. HATTINGA,

sur sa Dissertation Inaugurale
de la PESTE.

Toi, qui par l'avantage
D'une vaste erudition
Destruis de la contagion
Le funeste ravage,

Recoy le juste homage
De voeux & d'admiration.
Le Ciel pour comble de ce don
Y joindra son suffrage.

Les Dieux t'accordent leurs faveurs,
Et doivent d'immortels honneurs
Au Renom qui te flate:

Car c'est un arrêt des Destins,
Que *pour guerir les Maux Divins*
Il faut un Hippocrate.

J. F. HELVETIUS.
Doct. en Med.

To my honourd Friend

Mr. WILLIAM T. HATTINGA,

On his taking his degree in Physick at Leyden.

As from some mountain's craggy brow
We see with pleasure break below
The whiten'd waves, tho' tost with winds
The helpless ship no harbour finds:
So when HATTINGA*'s studious care*
Gives us our Neigbours woes to hear
We the same pleasing painfull passion show,
And bless the hand that limited the blow.

Show me that threefold breast of steel
Who can (and not strange horrors feel)
See heaps on heaps promiscuous lye
Who only gaz'd and gasp'd to dye,
See virgin, lover, husband, wife
And babes with but a taste of life
The pois'nous vapour in their sighs convey,
And groan, their sad remains of life, away.

Avert thou alldisposing hand
From this and from the neigh' bring land
The tyrant scourge, nor let it be
A foe to Truth and Liberty:
Nor fear my Friend to want a name,
Since you know others paths to fame:
In storms the Pilot's greatest art is known
But skill in smoothest waters may be shown.

A. MACKENZIE.
J. U. S.

Op de Verheffing

Van den HEERE

WILLEM T. HATTINGA,

Tot Doctor in de Geneeskunde.

Wat galm komt tot myn oor door dikke wolken breeken?
Het is Apol, die ſchynt verheugt,
En matigt naauwlyks zyne vreugt,
Om dat hy 't hooft zyns Soons met lauren gaat beſteeken.

Die kloek en onvermoeyd geen arbeyd heeft geſpaart
Om te verkrygen met veel roem
De wetenſchap van kruyd en bloem,
En van al het geen met Geneeskunſt is gepaart.

Dit wyſt ons aan dit ſchrift de blyke van zyn luſt
Geſchreeven in een net verhaal
Wat dat de Pêſt zy voor een quaal
En door wat middelen die dient te zyn gebluſt.

Hy toont ons dit klaar aan, vermits hy nooyt vervaart
In Vrankryks afgelege hoeken
Dees' ſiekte naarſtig ging doorſoeken,
Op dat hy kennen ſoud zyn doodelyken aart.

Hier door gy nu myn Vrind, zyt tot het hoogst geklommen
En krygt eind'lyk in Pallas kerk
Verdiende loon voor al uw werk
En wort een Prieſter van Apollos heyligdommen.

Gaa voort, en volgt vol moet ſoo der geleerden ſpoor;
Houd aan met het leeſen der boeken
Nog meerder wysheyt op te ſoeken
Soo breyd ſig uyt uw Naam de ganſche wereld door.

E. M. B.
M. St.